

УДК 002.2-051

УКРАЇНСЬКА ОВІДІАНА ЄВГЕНА-ЮЛІЯ ПЕЛЕНСЬКОГО (1908-1956)

Олена Мудрик-Іванець

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: KLASSYKA@ukr.net*

У статті представлено напрацювання знаного книгознавця Є.-Ю. Пеленського у сфері освоєння античної культури в Україні ХХ ст., зокрема дослідження впливу Овідія на українську літературу.

У науковий обіг введено архівні джерела, що висвітлюють процес створення вичерпної бібліографії Овідія – видання оригінальних текстів, перекладів творів та овідієзнавчих досліджень у Львові.

Ключові слова: Є.-Ю. Пеленський, антична культура, Овідій.

Є.-Ю. Пеленський належить до когорти національних науково-громадських діячів, чиє ім'я з огляду ідеологічних обмежень замовчувалося майже півстоліття. Його науковий доробок, реабілітований недавно, належно не вивчений і не поцінований. Очевидно тому, і 100-річчя з дня народження вченого 3 січня 2008 року не набуло широкого ні наукового, ні суспільного резонансу.

У поле зору даного дослідження Є.-Ю. Пеленський потрапив у процесі опрацювання історіографії вивчення творчості Овідія, яке на українському ґрунті, загалом і львівському, зокрема має тяглі традиції. І хоч до овідієзнавчих напрацювань Є.-Ю. Пеленський додав свою доволі вагому лепту, його внесок у вивчення античної спадщини залишився поза увагою дослідників.

Євген-Юлій Пеленський був людиною незрівняної працьовитості й необмежених зацікавлень. Науковець, письменник, педагог, громадський і культурний діяч, видавець, доктор філософії, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ) у Львові та Історично-філологічного товариства у Празі, доцент Українського вільного університету, голова НТШ у Австралії... цей список можна продовжувати. Його універсальність зауважували всі, хто мав змогу спілкуватися і працювати з Є.-Ю. Пеленським.

Євген-Юлій Пеленський народився 3 січня 1908 р. у Стрию, в сім'ї судового урядовця. Середню освіту здобув у Стрийській класичній гімназії (1918-1926), де почав займатися літературною творчістю і став активним діячем пластового руху.

1926 року Є.-Ю. Пеленський вступив на філософський факультет Львівського університету, який закінчив 1930 року зі ступенем магістра слов'янської філології (тема дослідження – творчість Миколи Устияновича). Надалі продовжив наукові дослідження і 1935 року захистив докторат з історії української мови і слов'янської етнології. Під час університетських студій Пеленський заснував і очолив Гурток українців. Він був стипендіатом, а згодом став працівником Національного музею у Львові, де впорядковув рукописи і стародруки, написав низку наукових розвідок з музейництва. Національний музей був основним місцем

праці Є.-Ю. Пеленського до 1939 р., часу вимушеної еміграції. Наука і педагогіка стали пріоритетними в діяльності Пеленського, він серйозно займався бібліографією, став членом бібліографічної комісії НТШ у Львові. 17 лютого 1938 року цей поважний науковий осередок обрав Є.-Ю. Пеленського дійсним членом товариства.

Є.-Ю. Пеленський був дописувачем багатьох львівських і регіональних часописів, у 1932-1934 роках він заснував і редагував мистецько-культурний місячник “Дажбог”, з 1937 року розпочав видання місячника бібліофілів “Українська книга” (разом вийшло 21 число у Львові і два числа в Кракові 1942-1943 роки). Є.-Ю. Пеленський – співзасновник і перший редактор єдиного тогочасного в Європі “Українського видавництва”. Друкарські черенки Є.-Ю. Пеленський перевіз до Австралії і на еміграції видавав літературно-мистецький часопис “Слово” – (загалом вийшло шість номерів за 1953-1955 роки). На чужині став засновником і головою австралійського осередку НТШ, продовжив активну громадську та наукову діяльність.

До початку Другої світової війни Є.-Ю. Пеленський викладав у низці львівських середніх шкіл, а згодом став доцентом Українського вільного університету у Празі (1943-1945) і Мюнхені (1946-1949). На еміграції в Австралії учений самовіддано працював на видавничій ниві, розуміючи тогочасну потребу та голод на українську книжку. Помер Є.-Ю. Пеленський раптово 29-го вересня 1956 року в Сідней, не відсвяткувавши навіть свого 50-ліття; відійшов “просто від робочого верстата, на якому майстрував кращу долю своєї громади” [10, 20].

Багатогранність наукової спадщини, універсальність доробку Є.-Ю. Пеленського неодноразово була відзначена дослідниками творчості науковця [3]. Зальновизнаним є внесок Є.-Ю. Пеленського у філологічну науку [5; 6], він знаний як бібліограф, не менш вагомі здобутки Пеленського і в галузі журналістики та видавничої справи [4; 23].

Найвідмітнішими рисами вченого були універсальність та енциклопедичність. Багато-векторність зацікавлень і різноманіття практичних занять Є.-Ю. Пеленського заовочували глибокими знаннями та солідним доробком не лише в царині української культури.

Освіта, фаховий вишкіл, формування світобачення та особистісного становлення Є.-Ю. Пеленського припадають на 20-30 роки ХХ ст. – час активного освоєння античної спадщини українською культурою. Процес осмислення античної культури був для Є.-Ю. Пеленського безпосереднім і природним: він отримав освіту у класичній гімназії, був учнем професора Михайла Білика, під його впливом ще в гімназійному віці здійснював переклад “Одіссеї” Гомера. Дух античних традицій і високої класики витав у Львівському університеті, де Є.-Ю. Пеленський продовжив навчання і дістав ступінь магістра.

У багатому літературно-науковому та редакторсько-видавничому доробку Пеленського (загальна кількість позицій якого сягає більше 400) можна виокремити роботи, спрямовані на вивчення класичного насліддя. Понад 20 науково-публіцистичних статей і монографічних праць Є.-Ю. Пеленський присвятив дослідженню доробку Т. Шевченка [13; 14; 15; 21; 22], у яких відобразив маловідомі на той час у літературно-мистецьких колах факти з біографії поета. Є.-Ю. Пеленський вважав Шевченка одним із найосвіченіших людей свого часу, обізнаним з класичною міфологією і мистецтвом, який студіював античну історію, класичні твори. Учений відслідковував життєві та творчі аналогії Шевченка, Овідія й Данте [13], а свої напрацювання узагальнив у об’ємній праці “Шевченко-клясик (1855-1861)”, що одночасно була опублікована в четвертому річнику часопису “Українська книга” та окремим виданням у Кракові в “Українському видавничстві”, 1942 року. [22]. Працю зустріла низка неоднозначних рецензій, і за висловом Ю. Шевельова, одного з рецензентів, книжка стала “подією в шевченкознавстві” [22, 94].

У короткому повідомленні не маємо змоги докладніше зупинитися на характеристичі Євгена-Юлія Пеленського-літературознавця, лише зазначимо, що в дослідженні про Шевченка Пеленський продемонстрував глибокі знання з античної літератури й культури. Зокрема, Овідієві, впливу його “Метаморфоз” на творчість Шевченка, порівняння заслань Шевченка і Овідія, присвячений 14 розділ згаданої праці [22, 117–128].

Поглибленню і продовженню дослідження впливу Овідія на українську літературу сприяли події, які можемо простежити за документами архіву Є.-Ю. Пеленського, що зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України [1], насамперед за листами Ришарда Ганшинця до Є.-Ю. Пеленського (21 січня, 10, 17 березня, 1 травня 1937 р.) (*Листи польською мовою, машинопис. Переклад автора*).

Р. Ганшинець, професор Львівського університету, класичний філолог, редактор-видавець, звертається до українського бібліографа за рекомендацією М. Білика, як сам констатує “...з дуже для мене важливою справою. Приготовуємо для “Przeglądu Klasycznego” бібліографію Овідія, в якій бракує нам перекладів українських. Тому прошу Високошанованого Пана Доктора, як знавця, ласкаво вказати нам джерела, з долученням, очевидно, відповідних бібліографічних описів. За усілякі вказівки у цій справі буду незмірно вдячний” [1, 1].

Очевидно, Є.-Ю. Пеленський не змусив себе довго вмовляти і вже 10 березня Р. Ганшинець дякує за “...надісланий план бібліографічної праці, який апробую беззастережно. Направду вдячний Пану Доктору за труд, у цю працю вкладений. Цілість зможу оцінити при прочитанні рукопису, який, сподіваюся, невдовзі Пан Доктор надішле. Впевнений, що не треба буде жодних виправлень у доробку Пана Доктора” [1, 2].

Наступний лист (17 березня) вносить окремі уточнення до співпраці двох учених. “У зв’язку з бібліографічною роботою на тему української Овідіани хочу зазначити, – пише Ганшинець, – що праці українські про Овідія, а точніше, про Овідія на Україні, опрацювала дуже докладно на підставі українських і польських джерел авторка загальної і польської бібліографії Овідія. Тому теж Ваш вступ міг би обняти тільки інші джерела, щоб уникнути повторення тих самих відомостей”. Наприкінці дописано: “Рукопис бібліографії є у мене і дуже охоче надам його Пану для ознайомлення” [1, 3].

1 травня 1937 р. Р. Ганшинець дякував Є.-Ю. Пеленському за отриманий рукопис бібліографії. Однак, на цьому співпраця не закінчилася. Університетський професор пропонував Пеленському зустрітися у вигідний час для обговорення не тільки бібліографії, але й статті, над якою Пеленський працював, і яка цього ж року була опублікована в об’єднаному 9/10 випуску “Przeglądu Klasycznego”, який редагував Р. Ганшинець. Мова йде про огляд *Ovidius w literaturze ukraińskiej* [24].

Надалі опрацьована бібліографія Овідіани не була забута. Як тільки у поле зору українського бібліографа потрапляли нові роботи з цього питання, він одразу ж долучав їх до переліку Овідіани, і згодом Пеленський двічі опублікував доопрацьовану Овідіану майже одночасно: як бібліографічний перелік в окремому виданні [17, 43–46] та у бібліографічному розділі останнього річника Української книги [20, 106–110]. Свою працю автор окреслює як матеріали до бібліографії, зазначаючи: “...покажчик українських Овідіан, з уваги на час [1942–43 pp. – О. М-І.] і місце складання [Краків – О. М-І.], не претендує на вичерпність, це радше матеріали до бібліографії. В покажчику не узглядно школьницьких препаратів. Так само поминуто чимало статей українців про Овідія друківаних у чужих журналах” [17, 106].

Хоч згадана бібліографія, зважаючи на об’єктивні причини, не могла бути вичерпною, вона стала серйозним підмурівком овідієзнавчих досліджень, оскільки віддзеркалювала

переклади творів Овідія українськими авторами, наслідування чи переспіви, а також окреслювала науковий доробок тогочасного овідізнавства.

Саме за такою схемою укладена овідіана Є.-Ю. Пеленського:

- I. Переклади: 1. *Amores, Ars amatoria, Remedia amoris*. 2. *Metamorphoses*. 3. *Fasti*. 4. *Tristia. Epistulae ex Ponto*.
- II. Наслідування і перерібки
- III. Розвідки: 1. *Бібліографія* (Калинович І. Показчик до римської літератури. Овідій Назон // Франко Т. Нарис історії римської літератури. Львів; Київ, 1921. С. 202–203.). 2. *Статті про Овідія*. 3. *Вплив Овідія на українську поезію*. 4. *Про переклади в Овідія*. 5. *Овідій на Україні*.

У межах першого розділу – перекладів – матеріал структуровано за окремими творами Овідія. Опис перекладів даного твору подано у хронологічній послідовності. Бібліографічний опис матеріалів включає відомості про перекладача, назву твору, вихідні дані (місце видання, видавництво, рік друку), кількісну характеристику (обсяг, сторінки). У збірниках розписано їхній зміст, зазначено назви кожної поезії. Укладач намагався максимально вичерпно подати інформацію, реєструючи передруки та перевидання перекладів.

Географія видань не обмежується українськими видавництвами Києва, Харкова, Львова, Тернополя, а містить видання, що побачили світ у Празі, Женеві, Варшаві, Санкт-Петербурзі, Будапешті. Широкими є і хронологічні межі: до переліку включені видання XVII–XX ст. (1632–1943) як загальноновизнаних авторів (І. Франко, М. Зеров) так і менш знаних. При чому Є.-Ю. Пеленський часто з’ясовує не зазначене авторство і розкриває криптоніми. Окремі описи доповнені короткими авторськими анотаціями. Джерелами бібліографії стали не лише самостійні видання, але й часописи, збірники, хрестоматії, окремі гімназійні підручники.

Як уже було зазначено, овідіана була опублікована й самостійно [16], й у складі розвідки Є.-Ю. Пеленського “Овідій в українській літературі” [17]. Автор зазначає, що “перший нарис цієї розвідки друкувався в перекладі на польську мову (*про що йшлося вище – О. М-І*)... Нова редакція, що її тут подано, значно поширена і основно перероблена” [17, 38]. Праця заслуговує окремої згадки, зважаючи на глибину вивчення, компетентність автора дослідження та обсяг залученого до огляду джерельного матеріалу.

“Цей коротенький перегляд... найповажніша в нас до сьогодні праця з цієї ділянки”, – так відізвався про перший (*польськомовний – О. М-І*) варіант Ю. Мушак у рецензії, вміщеній у часописі “Дзвони” [9, 74–75]. Рецензент зазначив, що автор торкається почергово кількох проблем: етимології слова “Овидове”, “Овідова”, здійснює екскурс фондами бібліотек, у яких здавна зберігалися твори Овідія; відстежує “впливи” знаного римського класика у творчості Ф. Прокоповича, Д. Тупталенка (Туптала), Г. Козицького, Г. Сковороди. “Автор совісно прослідив українську літературу під тим кутом (*тобто, вплив Овідія – О. М-І*) і, що найважливіше, простудіював і досконало оцінив усі переклади” [9, 74], що, на думку рецензента, – послужило підставою змалювати уже і з кінця XVIII ст. цілу галерею письменників, чия творчість була інспірована великим античним співцем. Серед зазначених – Котляревський, Білецький, Дмитрашко; прихильники романтизму – Корсун і Шевченко; згодом – Білоус, Костомаров, Куліш, Головацький. У новіші часи вплив Овідія позначився на творчості Л. Українки, М. Зерова, М. Рильського, П. Филиповича, Т. Масенка, Г. Цеглинського, О. Кобилянської, стверджував Пеленський. Далі він розглянув переклади творів Овідія, які здійснювали Стещенко, Маковей, Пчілка, Николишин, Дзерович, Іван та Петро Франки.

Рецензентові імпонує дослідницька метода автора, котрий “Овідія... не тільки розуміє, але й відчуває”. Однак Ю. Мушак критично констатує: “Та по таким багатім жнивні зали-

шилося кілька колосків на стерні, що їх П.[еленський] або не доглянув, або, врадуваний багатством політку, злегковажив” [9, 74], не зазначивши напрацювань М. Драгоманова, В. Дикого, О. Турянського О. Ольжича, С. Гординського. На думку рецензента, варто також згадати “вільні переклади українським народнім віршем” Ю. Шкрумеляка, зокрема із “Перемін” (які залишаються наразі в рукописі).

Окремі критичні зауваження до розвідки Є.-Ю. Пеленського висловив також Теоктист Пачовський (1907–1984), доцент Львівського університету. Знавець і дослідник старого українського письменства зауважив, що Пеленський “чомусь не взяв під увагу таких видних проповідників XVIII сторіччя, як Галятовський і Радивилівський, що в своїх творах користають з Овідієвих поезій” [11]. Означені зауваження Пеленський врахував в українському, доповненому та розширеному варіанті дослідження [17].

Таким чином, вищевикладені матеріали дають змогу стверджувати, що бібліографічні напрацювання Є.-Ю. Пеленського є серйозним фундаментом і для сучасних дослідників творчості Овідія та її сприйняття українською культурою.

1. Архів Є.-Ю. Пеленського // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, Відділ рукописів. Фонд 232. 2. Антонюк Н. Пеленський Євген-Юлій // Українська журналістика в іменах / За ред. М. Романюка. Вип.3. 1996. 3. Євген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис / Ред.кол.: Я. Падох, А. Курдидик, Р. Микитович. Львів, 1994. 4. Євген-Юлій Пеленський // Видавнича справа та редагування в Україні (XIX-перша третина XX ст.) / За ред. Н. Зелінської. Львів, 2003. 5. Ільницький М. Автор “ненаписаної” історії літератури (Євген-Юлій пеленський) // Ільницький М. Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. XX ст. Львів: ВНТЛ. 1998. 6. Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини XX ст. Львів: Місіонер, 1999. 7. Качкан В. Грані таланту: Штрихи до життєпису Євгена Пеленського // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / За ред. М. Романюка. Вип.1. 1993. 8. Курдидик А. Замість переднього слова до книжки // Євген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис / Ред.кол.: Я. Падох, А. Курдидик, Р. Микитович. Львів, 1994. 9. Мушак Ю. [Рецензія] E.J.Peleńskij. Ovidius w literaturze ukraińskiej // Дзвони. 1938. Ч. 1-2. 10. Падох Я. Є.-Ю. Пеленський – науковець, журналіст, видавець, пластовий діяч // Євген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис / Ред.кол.: Я. Падох, А. Курдидик, Р. Микитович. Львів, 1994. 11. Пачовський Т. [Рецензія] // Сьогодні й минуле. Львів, 1939. Ч.1. 12. Пеленський Є.-Ю. [Рецензія]. Грицак Є. Горації в українській літературі // Українська книга. 1937. № 6. 13. Пеленський Є.-Ю. Доля поетів-засланців: (Шевченко – Овідій – Данте) // Рідна школа. 1937. № 5-6. 14. Пеленський Є.-Ю. До проблеми класицизму в Шевченковій творчості // Сьогодні й минуле. Львів, 1939. Ч. 3-4. 15. Пеленський Є.-Ю. З класичних традицій у Шевченка: (Нариси) // Новий час. 1935. № 70. 31 берез. № 71. 2 квіт.; № 73. 4 квіт.; № 74. 5 квіт. 16. Пеленський Є.-Ю. Овідій в українській літературі // Українська книга. 1943. [Рік] V.17. Пеленський Є.-Ю. Овідій в українській літературі. Краків; Львів, 1943. (Літературознавча бібліотека, ч.1). Рец.: Бартко Б. // Голос. Берлін. 1943. № 42; Крип’якевич І. // Наші дні. 1943. 10. 18. Пеленський Є.-Ю. [Рецензія]. Публій Вергілій Маро. Енеїда. Переклав Михайло Білик. I-VI. Стрий, 1931. // Українська школа. 1932. № 2-3. 19. Пеленський Є.-Ю. Публій Овідій Назон: (З класичних традицій у Шевченка) // Новий час. 1935. № 82. 14 квіт. 20. Пеленський Є.-Ю. Українські Ovidiana // Українська книга. 1943. [Рік] V. 21. Пеленський Є.-Ю. Шевченкові книжки про класичну

старовину // Українська книга. 1937. № 3. 22. Пеленський Є.-Ю. Шевченко-клясик (1855–1861) // Українська книга. 1942. [Рік] IV. Окрема відбитка: Краків: Укр. вид-во, 1942. іл. Рец.: Грицак Є. // Голос. Берлін. 1943. № 15.; Грицак Є. // Українська школа. 1943. № 1-3 (7-9).; Крип'якевич І. // Краківські вісті. 1942. № 238. 25 жовт.; Пухтинський В. Шевченкознавець і любитель античності // Ніжинські вісті. Ніжин, 1942. № 57-59; Шевелів Ю. Шевченко-клясик // Український засів. Літ. часопись. Харків, 1943. № 4.; Шевелів Ю. // Посление новости. Київ, 1943. 8 березня. 23. Сілевич Л. Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Євгена-Юлія Пеленського: Автореф. дис. ...к. філол. н. Львів, 2005. 24. Peleńskyj E.J. Ovidius w literaturze ukraińskiej // Przegląd Klasyczny. 1937. III –9-10. Окрема відбитка: Львів, 1937. Рец.: Мушак Ю. [Рецензія] E.J. Peleńskyj. Ovidius w literaturze ukraińskiej // Дзвони. 1938. Ч. 1-2. Пачовський Т. [Рецензія] // Сьогочасне й минуле. Львів, 1939. Ч. 1.

УКРАИНСКАЯ ОВИДИАНА ЕВГЕНИЯ-ЮЛИЯ ПЕЛЕНСКОГО (1908-1956)

Елена Мудрык-Иванец

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail: KLASSYKA@ukr.net*

В статье представлены наработки известного книговеда Е.-Ю. Пеленского в области освоения античной культуры в Украине XX в., в частности исследование влияния Овидия на украинскую литературу. В научный обиход введены архивные источники, отображающие процесс создания исчерпывающей библиографии Овидия – издания оригинальных текстов, переводов произведений и исследований творчества Овидия, которые проводились во Львове.

Ключевые слова: Е.-Ю. Пеленский, античная культура, Овидий.

UKRAINIAN OVIDIANA OF YEVENH-YULIY PELENSKYI (1908-1956)

Olena Mudryk - Ivanets

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: KLASSYKA@ukr.net*

The works of a well-known bibliographer Ye.-Yu. Pelenskyi in the field of the perception of the ancient culture in Ukraine during the the 20th c., in particular the study of Ovid's influence on Ukrainian literature, are presented. The paper is based on the materials from the archives that are significant for the compiling of a comprehensive bibliography of sources about this ancient author and translations of his works into Ukrainian.

Key words: Ye.-Yu. Pelenskyi, ancient culture, Ovid.

Стаття надійшла до редколегії
12.05.2010 р.

Статтю прийнято до друку
2.10.2010 р.